

A cenzúra színeválto

ELSŐ VITÁZÓ: Baj van a színházzal. Nehéz idők járnak, és az emberek komédiával múlatják az időt.

MÁSODIK VITÁZÓ: Mi a fene, tán csak nem a válságot mélyíti, ha színjátékban gyönyörködünk?

ELSŐ VITÁZÓ: Nem a válság a probléma, hanem a valóság. Nem túl jó, ha a művészetben túl sok van belőle.

MÁSODIK VITÁZÓ: Tudom, mire céloz. A doktorált zsürielnökre, aki óvott a brutális jelenetektől és a csúnya szavaktól. De ő a filmekre értette a filmszemlét követő markáns értékelésében, nem a színházra.

ELSŐ VITÁZÓ: Nem róla beszélek, hanem Windeck komisszárról.

MÁSODIK VITÁZÓ: Az meg kicsoda? Úgy tudom, már nem létezik kulturális komisszárak. Még metaforikus értelemben sem.

ELSŐ VITÁZÓ: Windeck *A kétféjű fenevad* című Weöres Sándor-színházban szerepel. Megjelenik egy színjáték próbáján, és parázsnaságot fedez fel benne. Azt mondja, régi költők művei helyett inkább a szent könyveket kellene olvasni. Különösen veszedelmes időkben, amikor amúgy is sok a vizsályszítás és a rendzavarás.

MÁSODIK VITÁZÓ: Weöres drámája az 1600-as években játszódik. Ilyen régi időkkel példálózik?

ELSŐ VITÁZÓ: Elfelejté, hogy az egyik szereplő, Báthory Susánna biszexuális, és az egyik jelenetben elcsábít egy fiatal lányt. Lehet, hogy 1968-ban, a megírása után Weöres darabja emiatt volt betiltva legalább másfél évtizedig.

MÁSODIK VITÁZÓ: Lehet, de nem biztos. Ha jól emlékszem, van abban szó másról is. Például arról, hogy a politikusok összevissza hazudoznak a népeiknek, az országvezetés merő átverés, a történelem pedig a hatalmi elit színeváltozásainak so-

rozata, amelyet a szerencsétlen állampolgárok csak bujkálva, alkalmazkodva, identitásukról lemondva tudnak túlélni. Szerintem ez sokkal jobban irritálta a Kádár-rendszer gondolatrendőrségét.

ELSŐ VITÁZÓ: Pontosan. Ide akartam eljutni. Hogy beszéljünk a cenzúráról.

MÁSODIK VITÁZÓ: Ma már nincs cenzúra. A Katona József Színház éppen most játssza *A kétféjű fenevadat*. Gondolom, ez adta az apropóját az előbbi gondolatmenetének.

ELSŐ VITÁZÓ: Nyert. Ugyanis fiatalabb évfjártú ismerőseim egyszerűen nem értették, miért volt betiltva a múlt század hetvenes éveiben. Az általam fölvetett összes lehetőségen nevetve csóválták a fejüket.

MÁSODIK VITÁZÓ: Ha nekik is fölemlgette a biszex Báthory Susannát, akkor nem csodálkozom.

ELSŐ VITÁZÓ: Ne a mai fejével

gondolkodjék. Alig valamivel a megírása után nem engedték hivatásos színházban eljátszani a *Pillantás a hídról* című Arthur Miller-drámát. Nem nálunk. Angliában. A Lord Chamberlain...

MÁSODIK VITÁZÓ: Kicsoda?

ELSŐ VITÁZÓ: A Lord Chamberlain a hivatalos cenzúra intézménye volt az Egyesült Királyságban egészen 1966-ig. Akkor szűnt meg. A Lord Chamberlain betiltotta a *Pillantást*, mert Eddie Carbone a darabban úgy akarja Catherine előtt Rodolfót melegnek beállítani, hogy szájon csókolja a fiút.

MÁSODIK VITÁZÓ: Egyáltalán nem is játszhatták el?

ELSŐ VITÁZÓ: A törvény szerint hivatásos színházban nem. Kénytelenek voltak a Miller-előadások időtartamára zárt klubba nyilvánítani magukat. Úgy eljátszhatták, mert arra lehetőséget adott a törvény.

MÁSODIK VITÁZÓ: Azért az még-

iscsak Anglia volt. Nem Magyarország.

ELSŐ VITÁZÓ: No persze. A példa arra jó, hogy megértsük, ötven év alatt mennyit változott a befogadói tolerancia.

MÁSODIK VITÁZÓ: De a mi cenzúránk, ahogy céloztam rá, a Weöres-darabot nem erkölcsi, hanem politikai okból tiltotta be.

ELSŐ VITÁZÓ: Is-is. És ne felejtse el, nálunk hivatalosan nem volt cenzúra, illetve ami volt, azt úgy hívták, hogy Aczél György. Objektív kritériumok helyett kézi vezérlés.

MÁSODIK VITÁZÓ: Még mindig jobb.

ELSŐ VITÁZÓ: Biztos benne? **Eörsi István** nem így gondolta, amikor egy írószövetségi gyűlésen azt mondta, hogy az NDK-ban vagy a cseheknél legalább tudják, mi esik tiltás alá, de nálunk a szubjektív szeszély hoz indoklás és kommunikáció nélküli döntéseket.

MÁSODIK VITÁZÓ: Viszont ki is lehetett játszani. Emlékszem, Szolnokon Paál István beletette *Übü király*-rendezésébe Vera Muhina munkás-paraszt szobrát. Tudja, amelyik Moszfilm-embléma lett. Sarló-kalapácsoló férfi és nő forgott körbe a filmfőcímelelejen. Paál kis forgókorongra állította a két színészt. A közönség dőlt a röhögéstől.

ELSŐ VITÁZÓ: A főpróbán vagy a premieren. Az elvtársak később kapcsoltak. Utána egyből kivették az előadásból.

MÁSODIK VITÁZÓ: De legalább nem tiltották be.

ELSŐ VITÁZÓ: Ellentétben az ugyanott játszott, Babarczy László rendezte *Bíbor szigettel*, Bulgakov darabjával. Abban egy Aczél- (vagy Windeck-) típusú komisszár jön a színházba a benszülöttekről szóló musical próbájára. Állítólag Aczél magára ismert, persze anélkül, hogy látta volna az előadást. Egy már megírt, megjelenés előtt álló

Cenzúra Színházparadoxon XLVI.

kritikát ki kellett venni a *Kritika* című lapból.

MÁSODIK VITÁZÓ: Tisztára komikus bohózat. Hasonlít Weöres darabjához.

ELSŐ VITÁZÓ: Épp ezért fölösleges csodálkoznia azon, hogy *A kétfejű fenevad* be volt tiltva.

MÁSODIK VITÁZÓ: A mai néző viszont nem érti az egészet. Sem a betiltás okát, sem az akkori helyzet tétjét. Érzek itt egy paradoxont.

ELSŐ VITÁZÓ: Éspedig?

MÁSODIK VITÁZÓ: Amikor van tétje egy darabnak, nem lehet játszani. Mire lehet, addigra már nincs tétje.

ELSŐ VITÁZÓ: Nem fedezett fel semmi újat. Az a kérdés, diktatúra van-e, vagy demokrácia. Diktatúrában a színház nyilvánossága fölerősíti és az adott pillanatra vonatkoztatja a latens közösségi érzületeket. Az a mondat a *Hamlet*-ben, hogy „Dánia börtön”, mást jelent, ha a néző szabadnak érzi magát, és mást, ha nem.

MÁSODIK VITÁZÓ: Ha ez igaz, akkor a színháznak jót tesz a diktatúra. Az *Antigoné* izgalmasabb eljárás, ha egy zsarnok Kreon ül a nézőtérben.

ELSŐ VITÁZÓ: A Kreonok általában operettet néznek, ha egyáltalán járnak színházba, de ettől eltekintve igaza van. Egyébként a példa találó. *Eörsinek* erről is van egy sztorija, elmesélhetem, ha esetleg nem ismeri.

MÁSODIK VITÁZÓ: Így hirtelen nem is tudom...

ELSŐ VITÁZÓ: A rendszerváltás előtt, 1989. október 26-án – külön felhívom a figyelmét a dátumra – a Nemzeti Színház a Várszínházban bemutatta *Eörsi Tragédia magyar nyelven Szophoklész Antigonéjából* című darabját. A bemutató előadáson a nézők között ott volt Németh Miklós.

MÁSODIK VITÁZÓ: Az akkori Kreon?

ELSŐ VITÁZÓ: Túlzás. Az akkori miniszterelnök. Az állampárt tagja. Négy hónappal voltunk túl Nagy Imre és mártírtársainak a Hősök terén lezajlott újratemetésén. Az *Antigoné* az ellenszegülő hősnőről szól, aki a tilalom dacára eltemeti testvérét...

MÁSODIK VITÁZÓ: Igazán köszönöm a tájékoztatást, ön nélkül eszembe sem jutott volna.

ELSŐ VITÁZÓ: Bocsanat, csak tisztázni akartam a párhuzamot. A premiert követő banketten Németh Miklós odalépett *Eörsi-hez*, gratulált, majd azt mondta, ez kitűnő darab, eddig miért nem játszották? „Mert maguk betiltották”, válaszolta *Eörsi*.

MÁSODIK VITÁZÓ: És Németh mit szolt erre?

ELSŐ VITÁZÓ: Szó nélkül sarkon fordult, és faképnél hagyta Eörsit.

MÁSODIK VITÁZÓ: Szép történet. Nekem arról szól, hogy ha változnak is az idők, meglehetősen lassan.

ELSŐ VITÁZÓ: A fejekben még lassabban, mint a társadalmi viszonyokban. Nemrég egy magát igen bölcsnek tartó egyén arról értekezett, hogy Örkény darabja, az egyébként szintén évekig nem engedélyezett *Pisti a vérzivatarban* elfogadhatatlan dolgot állít az egyik jelenetben. Abban, amelyikben Pisti a Duna-parti nyilas kivégzőosztag egyik tagjaként először tüzet vezet, aztán maga is beáll a kivégzendők közé. Az illető visszautasítja, hogy ő olyan lenne, akiben együtt lakik a gyilkos és az áldozat. Szerinte valaki vagy az egyik oldalon áll, vagy a másikon.

MÁSODIK VITÁZÓ: Nem hajlandó felismerni a szimbólumot. Vagy az allegóriát. Hogy Pisti itt egy közösség, ha tetszik, egy nép kételkedésének jelképe. Vagy a gyors adaptációs képességé, ami alkalmassá teszi ellentétes eszmék szolgálatára. Ugyanazt

kifogásolja, amit az egykori betiltó.

ELSŐ VITÁZÓ: Csodálkozik? Miből gondolja, hogy a rendszerváltás előtti konformista, aki titkos ellenállónak és szabadgondolkodónak hazudta magát, azóta megváltozott? A helyezkedő elvtelenség nem rendszerfüggő.

MÁSODIK VITÁZÓ: Azt állítja, hogy érdekeinek megfelelően cenzúrázza a saját véleményét?

ELSŐ VITÁZÓ: Nálunk mindig fejlett volt az öncenzúra. Mivel egy-két köztudott politikai tabu kivételével nem voltak kijelölt falak, mindenki maga képzelte

el, meddig lehet elmenni. Sokan bőven a biztonsági zónán belül maradtak.

MÁSODIK VITÁZÓ: De ma már nincsenek tabuk. És cenzúra sincs. Pláne Aczél-féle nem hivatalos kézi vezérlés.

ELSŐ VITÁZÓ: Viszont az öncenzúra jobban működik, mint valaha. Az alkotók jelentős része gondolni sem meri azt, amit gondol, nem hogy művekben kifejezni. Nem látja, hogy a színház direkt kerül a valóságot?

MÁSODIK VITÁZÓ: Nem bánám, ha ezt az álláspontját valamikor bizonyítaná is.

KOLTAI TAMÁS

A VINCE KIADÓ AJÁNLATA

A MŰVÉSZET KÉPES ENCIKLOPÉDIÁJA-SOROZAT

A világhírű firenzei SCALA képtárházából válogatott, rendkívül jó minőségű reprodukciókat tartalmazó albumok bemutatják a korszak legkiemelkedőbb művészeinek alkotásait. A kötetek végén kitűnő történeti–művészeti kronológiai táblázat, valamint életrajzi összefoglaló található.

Keménytáblás, védőborítóval,
320–352 oldal, 19,5 x 24 cm
Angol – lengyel – cseh – magyar nyelvű album
Ára: 5995 Ft / kötet

Keresse a kiadónál és a jobb könyvesboltokban!

